

REFLEXIÓK A JOGEGYSÉGI PANASZ KEZDETI MŰKÖDÉSÉRE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ELSŐ INDOKOLATLAN ELTÉRÉST MEGÁLLAPÍTÓ JOGEGYSÉGI PANASZ HATÁROZATRA¹

CSIBOR FERENC*

* Egyetemi hallgató, Nemzeti Közszoigálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, államtudományi osztatlan mesterképzés. E-mail: csibor.ferenc@uni-nke.hu

Absztrakt

A Kúria jogegység, vagyis az egységes ítélkezési gyakorlat biztosításában legmagasabb bírói fórumként betöltött alkotmányos szerepében jelentős változás következett be 2020-ban. A korlátozott precedensrendszer hatályba lépése folytán a jogegységet elsősorban a Kúria Bírószági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozataihoz társuló kötőerő biztosítja. A rendszernek egy fontos elemét adja a jogegységi panasz elnevezésű új jogorvoslati eljárás. A Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való indokolatlan eltérés esetén jogegységi panasszal lehet élni. Az eltérés előfordulhat alsóbb bíróság határozatában, amit a Kúria – arra irányuló kérelem ellenére – felülvizsgálati eljárásában nem orvosolt, vagy előfordulhat a Kúria határozatában is. Indokolatlan eltérés esetén a Kúria Jogegységi Panasz Tanácsa a határozatot hatályon kívül helyezi, és a Kúriát új eljárásra és új határozat hozatalára utasítja, valamint kimondja a bíróságokra kötelező jogértelmezést, ezzel előmozdítva a jogegységet. A tanulmány célja behatóbban megvizsgálni a legelső olyan jogegységi panasz ügyet, amikor a Jogegységi Panasz Tanács indokolatlan eltérést állapított meg. A vizsgálat kiterjed az alapügy tényállásának bemutatására, továbbá a jogegységi panasz lényegét adó jogkérdésre, miszerint az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali eljárásban hozott határozata megalapozhat-e perújítást. A jogkérdés bemutatásánál külön figyelmet kap az előzetes döntéshozatallal foglalkozó nemzetközi szakirodalomban, a perújítással kapcsolatban pedig a hazai szakirodalomban kialakult álláspontok ismertetése.

Kulcsszavak

korlátozott precedensrendszer, jogegységi panasz, perújítás, előzetes döntéshozatal, jogegység

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-22-2-I-NKE-62 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Abstract

A considerable change happened in the role of the Curia as the highest court responsible for uniformity of the application of law. With the restricted precedent system coming into effect in 2020, the uniformity of the application of law is primarily ensured by the binding power of the Curia's decisions that have been published in the Collection of Court Decisions. Another important part of the system is the uniformity complaint procedure. A uniformity complaint can be submitted against the Curia's decision if the decision contains an unjustified deviation from one of the Curia's published decisions. The deviation might occur in the decision of a lower court that was not remedied by the Curia despite a plea for remedy, or it might occur in a decision of the Curia. If the deviation was unjustified the Uniformity Complaint Council of the Curia will annul the decision, order the Curia to a new process, and will declare the binding interpretation of law, therefore strengthening the unity of law. The goal of this study is to closely examine the first case when the Uniformity Complaint Council found unjust deviation. The examination covers the facts of the case serving as a basis for the complaint, and also the question of law that was the focus of the process, which is whether a preliminary ruling of the European Court of Justice can serve as a basis for retrial. While examining the question of law additional attention is given to the main tenets of the relevant literature about the institution of preliminary decision making, and the literature focusing on the topic of retrial.

Keywords

limited precedent system, uniformity complaint procedure, retrial, preliminary ruling, the uniformity of the application of law

1. Bevezetés

Az utóbbi években élénk szakmai diskurzus alakult ki a Kúria jogegység biztosításában betöltött szerepét érintő változás, a korlátozott precedensrendszer bevezetése körül. Jelen tanulmány célja bekapcsolódni a kialakult diskurzusba a Jogegységi Panasz Tanács egy konkrét döntésének bemutatásán keresztül. A kiválasztott ügy a legelső olyan jogegységi panasz eljárás, amelynek esetében a Jogegységi Panasz Tanács megállapította, hogy a panasszal támadott határozat indokolatlanul tér el a Kúria korábbi határozatától.² A döntést a Jpe.II.60.027/2021/8. számú határozat tartalmazza. A választás amiatt ezen ügy bemutatására esett, mivel mint az első indokolatlan eltérést megállapító határozat, egy fontos viszonyítási pontot képezhet az új eljárással kapcsolatban formálódó joggyakorlat vizsgálatakor. Tekintettel arra, hogy a korlátozott precedensrendszerre vonatkozó jogszabályi rendelkezések csak pár éve léptek hatályba, indokolt a joggyakorlat fejlődésének szempontjából kiemelt határozatoknak külön figyelmet szentelni. Annak ellenére, hogy a vizsgálat fókuszja elsődlegesen a konkrét jogegységi panasz ügyre fog irányulni, a tanulmány során szükségesnek tartom a jogegységi panasz eljárás tágabb kontextusú vizsgálatát.

² A Jpe.I.60.015/2021/15. számú határozatban is megállapították az eltérést a Kúria korábbi határozatától, viszont ebben az esetben a Jogegységi Panasz Tanács az eltérést indokoltak találta.

1.1. A korlátozott precedensrendszer

A magyar alkotmányos rendszerben a Kúriának mint a legmagasabb bírói fórumnak külön kiemelt szerepe van a jogegység biztosításában. Az Alaptörvény 25. cikke deklarálja, hogy a Kúria feladata a bíróságok egységes ítélkezési gyakorlatának biztosítása.³ Az Alkotmánybíróság döntéseiben többször is foglalkozott ezen kötelezettség értelmezésével, meghatározásával. Az egységes és kiszámítható bírósági gyakorlatot összekapcsolta a jogbiztonság és a törvény előtti egyenlőség alkotmányos követelményeivel.⁴ Megállapította, hogy a Kúriát mint a bíróságok egységes jogalkalmazását biztosító legfőbb bírósági szervet speciális jogosítványok illetik meg.⁵ Kiemelte, hogy az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása nemcsak mint lehetőség illeti meg, hanem kötelessége a Kúriának.⁶ Leszögezte továbbá, hogy a bíróságok egységes joggyakorlatának biztosítása kifejezetten a Kúria, és nem más szerv feladata.⁷ A korlátozott precedensrendszer bevezetésével összefüggésben Dr. Varga Zs. András a Kúria elnöke (2020, 81–82) a jogegységre mint a bírói függetlenség belső korlátjára hivatkozott. Eszerint a bíróság köteles tiszteletben tartani korábbi végleges döntéseit, ezáltal köti a korábbi jogértelmezése.

A korlátozott precedensrendszer lényege, hogy bevezetése által a Kúria közzétett határozataihoz kötődő társul (Szabó, 2022, 47–48). A kötődő következtében az eljáró bíróságok főszabály szerint kötelesek követni a Kúria közzétett határozataiban kimondott jogértelmezést (Virág & Völcssey, 2020, 125–126). Ki kell emelni a Bírósági Határozatok Gyűjteményének szerepét, ugyanis az ezen a felületen közzétett kúriai határozatokhoz társul kötődő (Wellmann, 2020, 652–654). A korlátozott precedensrendszer bevezetése által megvalósult reform törekedett a Kúria joggyakorlatának alsóbb szintű bíróságokra kifejtett hatásának megváltoztatására. A korábbi rendszerben a vertikális kötődő hiányában a bíróságokat jogszabály nem kötelezte a Kúria határozataiban közzétett jogértelmezés követésére. Így alapvetően informális attitűdök eredményezték a határozatokhoz társuló precedenshatás érvényesülését. Dr. Tahin Szabolcs a Zalaegerszegi Járásbíróság bírója (2020, 266–268) a korábbi rendszer leírására a „puha precedensrendszer” elnevezést alkalmazta.

A reform részeként a jogalkotó megszüntette a jogegység biztosításának egyes korábbi eszközeit. Eltörölte az elvi bírósági határozatok és elvi bírósági döntések közzétételének lehetőségét. Emellett megtiltotta a bírák tanácskozása nevében olyan jogértelmezési célú állásfoglalások közzétételét, amelyek meghozatalára a törvény nem ad felhatalmazást. Ez a gyakorlatban a civilisztikai kollégiumvezetők országos tanácskozásai és a büntető kollégiumvezetők országos tanácskozásai által kiadott állásfoglalások eltörlését jelentette (Osztoivits, 2020, 74–75). Ezen állásfoglalások nem bírtak jogi kötődővel, viszont az elfogadó testület tekintélyéből fakadóan jelentős hatást fejtettek ki a joggyakorlat alakulására (Veress, 2021, 264–267). A szakirodalomban az állásfoglalások közzétételének eltörlésével szemben kritikaként fogalmazódott meg, hogy így elérhetetlenné vált a jogértelmezés egy értékes forrása (Osztoivits, 2020, 74–75; Tahin 2020, 268–270). Még nem érhető el olyan átfogó vizsgálat, amely az elmúlt évek tapasztalatai alapján megmutatná, hogy a gyakorlatban ténylegesen mennyire jelent problémát az állásfoglalások közzétételének eltörlése.

³ Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdés.

⁴ 13/2013. (VI. 17.) AB határozat.

⁵ 11/2015. (V. 14.) AB határozat.

⁶ 19/2017. (VII. 18.) AB határozat.

⁷ 3031/2019. (II. 13.) AB határozat.

Fontos kiemelni, hogy ugyan főszabály szerint a Kúria közzétett határozataihoz precedenshatás, ezáltal egyfajta kötőerő társul, ez nem jelenti azt, hogy az alsóbb szintű bíróságoknak semmilyen lehetőségük ne volna az eltérésre a Kúria határozataiban foglaltaktól. A jogalkotó megadta a lehetőséget az eltérésre, viszont azt minden esetben kötelező külön megindokolni. Eltérő a helyzet, amennyiben a Kúria valamely ítélkező tanácsa kíván eltérni kúriai közzétett határozattól, ugyanis ekkor jogegységi eljárást szükséges kezdeményezni. Szükséges megjegyezni, hogy Dr. Boronkay Miklós ügyvéd az eltérés lehetősége alapján azt a következtetést vonta le, hogy valójában a rendszer bevezetése által nem társul kötőerő a Kúria közzétett határozataihoz (Boronkay, 2022, 4–5). Ezzel szemben a kötőerő létezését támasztja alá a korlátozott precedensrendszert bevezető törvény⁸ általános indokolása, amelyben a jogalkotó kiemeli, hogy „a bíróságok kötelesek a Kúria jogértelmezését követni”. Álláspontom szerint önmagában az eltérés lehetősége még nem zárja ki azt, hogy egyfajta kötőerő társuljon a Kúria közzétett határozataihoz, elvégre az eltérés megalapozhatja a jogegységi panasz eljárást, amelynek eredményeként a határozatot hatályon kívül helyezheti a Jogegységi Panasz Tanács. Az indokolt eltérés lehetősége azt szolgálja, hogy a rendszer ne váljon túlságosan merevvé, elérhető legyen a lehetőség a változó életviszonyokhoz való alkalmazkodáshoz.

Az uniós jog érvényesüléséhez kapcsolódóan fontos kritérium, hogy tagállami bíróság határozatának követése nem eredményezheti azt, hogy az eljáró bíróság az Európai Unió jogával ellentétes döntést hozzon (Varga, 2021, 52–54).

Végül még szükséges kitérni arra, hogy a legfelsőbb bírói fórum jogegység biztosításában betöltött kiemelt szerepének megalapozott hagyományai vannak a magyar jogtörténetben (Balássy, 2020, 657–659). A Magyar Királyi Kúria jogegységi határozatai és teljes ülésén hozott határozatai kötelezően követendők voltak a bíróságok által (Dzsula, 2022, 290–292). A Legfelsőbb Bíróság kezdetben kötelező irányelveket és elvi döntéseket állapított meg. A rendszerváltást követően a jogegység biztosításában betöltött szerepét elsősorban jogegységi határozatok közzététele által látta el. A rendszerváltást követően a Legfelsőbb Bíróság jogegység biztosítását szolgáló eszközt képezték a jogegységi határozatok, viszont fontos orientáló hatással voltak az eseti döntések az ítélkezési gyakorlat fejlődésére (Dzsula, 2022, 292–295).

1.2. A jogegységi panasz intézménye

A jogalkotó a korlátozott precedensrendszerhez kapcsolódóan bevezette a jogegységi panaszt, amelynek természetéről elmondható, hogy egy sajátos jogorvoslati eljárás (Ficsor & Patyi, 2022, 1312). Funkcióját tekintve azon helyzet feloldását célozza, amikor a Kúria közzétett határozatai jogkérdésben indokolatlanul ellentmondanak egymásnak (Békési & Halmos, 2022, 10–11).

Jogegységi panasznak a Kúria fellebbezéssel, felülvizsgálati indítvánnyal vagy felülvizsgálati kérelemmel tovább nem támadható határozatával szemben van helye. Feltétel, hogy a fellebbezés, felülvizsgálati kérelem vagy indítvány tartalmazzon hivatkozást a Kúria 2012. január 1. után hozott és a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától jogkérdésben való eltérésre és, hogy a Kúria az eltéréssel okozott jogsértést támadott határozatában nem orvosolta.⁹ A jogegységi panasz benyújtásának másik lehetséges esetköre, ha a Kúria ítélkező ta-

⁸ Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény.

⁹ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bszi.) 41/B. § (1) bekezdés.

nácsa jogegységi eljárás kezdeményezése nélkül eltér a Kúria közzétett határozatától, anélkül, hogy az eltérésre sor került volna az alsóbb fokú bíróságok határozataiban, és az eltérést nem indokolta meg megfelelő módon.¹⁰ A jogegységi panasz eljárásokban a Kúrián működő Jogegységi Panasz Tanács dönt.¹¹ A Jogegységi Panasz Tanács dönt a bíróságokra kötelező jogértelmezésről, amennyiben megállapította a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való eltérést. Ezen felül a támadott határozatot hatályában fenntartja, amennyiben az eltérést indokoltnak találja, vagy törvény valamely ügytípust illetően ekként rendelkezik. Az indokolatlan eltérés esetén a határozatot részben vagy egészében hatályon kívül helyezi és a Kúriát új eljárás lefolytatására és új határozat meghozatalára – a felülvizsgálatot vagy a kérelem befogadását megtagadó határozat esetén az eljárás lefolytatására – utasítja.¹² A Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való eltérés hiánya a jogegységi panasz elutasítását eredményezi.¹³

Mivel jogegységi panasszal a Kúria felülvizsgálattal tovább nem támadható határozatával szemben lehet élni, a jogalkotó kiszélesítette a felülvizsgálat alapjául szolgáló okokat. Ezáltal a felülvizsgálat alapja, valamint a felülvizsgálat engedélyezésének indoka lehet a Kúria közzétett határozatától való eltérés.¹⁴ Emellett közigazgatási perben a fellebbezés okai között külön nevesítve van, ha az elsőfokú ítélet a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben eltér.¹⁵

A jogegységi panasz működésével kapcsolatban kiemelt fontosságú kérdés az ügyazonosság megléte. Adott határozat és a Kúria közzétett határozata között fennálló jogkérdésben való eltérés kérdését csak abban az esetben lehet vizsgálni, amennyiben a két határozat között fennáll az ügyazonosság. A Jogegységi Panasz Tanács gyakorlata alapján ügyazonosság akkor áll fenn, ha a két határozat alapjául szolgáló tényállás kellően hasonló, és ugyanazon jogszabályt értelmezi mindkét határozat azonos jogkérdéssel kapcsolatban (Detvay, 2022, 7–8). Az ügyazonosság mellett további lényeges kérdés, hogy mikor lehet a jogkérdésben való eltérésről beszélni. Dr. Patyi András a Kúria elnökhelyettese az eltérés három lehetséges esetkörét vázolta fel: azonos jogfogalom azonos tényállásra való alkalmazásakor a két határozat eltérő jelentést tulajdonított a jogszabálynak, ugyanezen feltételek mellett azonos jelentést tulajdonítanak a jogszabálynak, de eltérő következtetést vonnak le, valamint a két határozat eltérően alkalmaz azonos jogfogalmat (Paty, 2021, 316–317). Amit még fontos kiemelni, hogy a panaszt benyújtó félnek nem elegendő csak megemlíteni a jogkérdésben való eltérés tényét. Feladata, hogy összehasonlítsa a határozatok jogértelmezését, és feltárja az eltérés lényegét (Paty, 2022, 521).

A jogegységi panasz természetéről elmondható, hogy egy kettős rendeltetésű jogintézmény. Egyrészt szolgálja a jogegység biztosítását azáltal, hogy feloldja a Kúria határozatai között fennálló ellentmondásokat, valamint az eljárás végeztével a Jogegységi Panasz Tanács megállapítja a bíróságokra kötelező jogértelmezést. Így előremutató jelleggel segít megszilárdítani a joggyakorlatot. Emellett viszont szolgálhatja az egyéni jogsérelem orvoslását, amennyiben a Jogegységi Panasz Tanács új eljárás lefolytatását és új határozat meghozatalát rendeli el (Kis, 2022, 7–8).

¹⁰ Bszi. 41/B. § (2) bekezdés.

¹¹ Bszi. 41/A. §.

¹² Bszi. 41/D. § (1)-(2) bekezdés.

¹³ Bszi. 41/D. § (3) bekezdés.

¹⁴ A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 406. § (1) bekezdés, 409. § (3) bekezdés; a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 648. § d) pont; a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (a továbbiakban: Kp.) 115. § (1) bekezdés.

¹⁵ Kp. 99. § (1) bekezdés.

Mivel maga a jogintézmény még nem régen került bevezetésre, szükséges külön foglalkozni azon kérdéssel, hogy mennyiben tekinthető jogorvoslatnak a jogegységi panasz. A jogorvoslat lényege, hogy általa a jogalany a jogát vagy jogos érdekét sértő ügydöntő határozattal szemben egy a határozatot meghozó szerven belüli magasabb fórumhoz vagy más szervhez fordulhat (Osztovits, 2013a, 23–24). A jogorvoslat további fontos fogalmi eleme, hogy lehetőséget kell nyújtania a vélelmezett sérelem orvoslására, vagyis a döntés hibás volta esetén az orvoslási kérelmet a fórumnak kötelezően teljesítenie kell (Wopera, 2018, 23). A jogegységi panasz mindenképpen megfelel azon fogalmi feltételnek, hogy a jogorvoslatnak lehetővé kell tennie a szerven belüli magasabb fórumhoz való fordulást, mivel általa lehetőség van a Kúrián működő Jogegységi Panasz Tanácshoz panasz benyújtására. Ugyanígy egyértelműen lehetőséget nyújt a sérelem orvoslására, mivel a Jogegységi Panasz Tanács a támadott határozatot hatályon kívül helyezheti, és a Kúriát új eljárás lefolytatására kötelezheti. A kérdés, hogy vajon szolgálja-e jog vagy jogos érdek sérelmének orvoslását. A jogsértés kapcsán alapvetően azt lehet megállapítani, hogy mind az Alaptörvény 25. cikke, mind pedig a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló törvény első sorban a Kúriára, valamint Magyarország bíróságaira nézve állapít meg kötelezettségeket az ítékezés egységének biztosítására, és nem a többi jogalanyra nézve mond ki jogosultságokat.¹⁶ Így a jogegységi panasz eljárás első sorban az egységes ítélezési gyakorlathoz fűződő jogos érdek sérelmének orvoslását szolgálja mint jogorvoslati eljárás.

A tanulmány megírásakor (2023 januárja) az addig benyújtott 64 jogegységi panaszból 40 esetben a Jogegységi Panasz Tanács visszautasította a panaszt, 18 esetben elutasította, 2 esetben pedig megszüntette az eljárást. 1 jogegységi panasz esetében indokoltnak találta az eltérést, és 3 esetben állapított meg indokolatlan eltérést.¹⁷ Az áttekintés alapján megállapítható, hogy jelen pillanatban még kisszámú eltérést megállapító határozat áll rendelkezésre, amely miatt indokolt behatóbban vizsgálni egy-egy ilyen határozatot. A nagyszámú elutasítás és visszautasítás azt mutatja, hogy a gyakorlatban még vannak bizonytalanságok az új rendszerrel kapcsolatban.

2. Előzmények¹⁸

A vizsgált jogegységi panasz alapjául szolgáló perben a felperes keresetében kérte az ügyében korábban eljáró bíróság kártérítési felelősségének megállapítását. Annak érdekében, hogy teljes képet kapjunk az ügyről, szükséges ismertetni az eredeti eljárást és a bírósággal szemben indított kártérítési pert.

A felperes 2006-ban ajánlattevőként indult közbeszerzési pályázaton. Jelentkezésének érvénytelenné nyilvánítását követően jogorvoslatért fordult a Közbeszerzési Döntőbizottsághoz. A Közbeszerzési Döntőbizottság a kérelemnek részben helyt adott, nem osztotta viszont a felperes azon álláspontját, miszerint az ajánlatkérő megsértette volna a közbeszerzésekről szóló törvényben kimondott diszkrimináció tilalmát.¹⁹ A felperes a határozattal szemben keresetet

¹⁶ Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdés; Bszi. 24–32. §.

¹⁷ Sajtó gyűjtés a Kúria hivatalos weboldalán elérhető (<https://kuria-birosag.hu/hu/jogegysegi-panasz>) közzétett jogegységi panasz eljárásban hozott döntések alapján.

¹⁸ Mivel a Bírósági Határozatok Gyűjteményében az egyes határozatokat anonimizált formában szükséges közléni, így a vizsgált jogegységi panaszt megelőző eljárás bemutatása során a felek csak „alperes” és „felperes” megnevezéssel fognak szerepelni.

¹⁹ Ld. a Közbeszerzési Döntőbizottság D.556/22/2006. számú határozatát, online: https://dontobizottsag.kozbeszerzes.hu/adatbazis/megtekint/dbhatározat/portal_34078/

terjesztett elő, amelyet a közigazgatási ügyben eljáró bíróság elutasított.²⁰ A másodfokú bíróság – az Európai Unió Bírósága (EUB) előzetes döntéshozatali eljárását követően – az ítéletet helybenhagyta, a Kúria pedig hatályában fenntartotta a másodfokú bíróság határozatát.²¹

A felülvizsgálati ítélettel szemben a felperes alkotmányjogi panaszt terjesztett elő, amelyet az Alkotmánybíróság visszautasított. Ezt követően a másodfokú ítélettel szemben perújítási kérelmet terjesztett elő, amelyet arra alapozott, hogy a Pp. 260. § (1) bekezdés a) pontja alapján az Európai Unió Bíróságának ítélete az alapügyben el nem bírált ténynek minősül. Az elsőfokú bíróság a kérelmet érdemi vizsgálatra alkalmatlannak találta és elutasította. Döntését azzal indokolta, hogy jogkérdésben nincs helye perújításnak. E végzést a későbbi kártérítési perben alperesként résztvevő bíróság helybenhagyta.²²

2.1. A bírósággal szemben indított kártérítési per

A felperes bírósági jogkörben okozott kár megállapítása iránt kereseti kérelmet terjesztett elő a perújítási kérelmét másodfokon elbíráló bírósággal szemben. Indokolásként arra hivatkozott, hogy a bíróság megsértette a hatékony jogorvoslat Európai Unióról szóló szerződés 19. cikkének (1) bekezdésében foglalt követelményét azáltal, hogy nem engedélyezte ügyében a perújítást. Az alperes bíróság ellenkérelmében a kereset elutasítását kérte azon érvre alapozva, hogy a perújítási eljárást az ítélettel szembeni jogszerűségi kifogások orvoslására nem lehet alkalmazni.

A polgári ügyben eljáró bíróság ugyancsak előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett, melynek eredményeként az Európai Unió Bírósága kimondta, hogy nem ellentétes az uniós joggal a perújítás kizártsága, ugyanakkor, ha a tagállami szabályok szerint a bíróság visszavonhatja a jogerős ítéletét egy korábbi ítéletére tekintettel, akkor ezt a lehetőséget – az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elvével összhangban – az EUB ítéletére tekintettel is lehetővé kell tenni.²³ Az előzetes döntéshozatali eljárásban kimondott ítéletet figyelembe véve a bíróság a felperes keresetének helyt adott és megállapította az alperes bíróság teljes kártérítési felelősségét. Indokolásában kifejtette, hogy a bíróság az uniós jogot figyelmen kívül hagyta és megsértette azáltal, hogy nem vette maradéktalanul figyelembe az előzetes döntéshozatali eljárásban kimondott ítéletet, és nem foglalt állást az alkalmazott gazdasági-pénzügyi alkalmassági kritérium kérdésében. Továbbá kimondta, hogy az ügyben az Európai Unió Bírósága által előzetes döntéshozatali eljárásban meghozott ítélet el nem bírált ténynek minősül.²⁴

Az alperes bíróság fellebbezését követően a másodfokú bíróság az ítéletet megváltoztatta, és a keresetet elutasította. A C-620/17. számú előzetes döntéshozatali ítéletet úgy értelmezte, hogy az uniós jog nem kötelezi a tagállami bíróságokat arra, hogy az uniós joggal nem össze-

²⁰ Ld. a Fővárosi Törvényszék 19.K.33.315/2009/8. számú ítéletét a Bírósági Határozatok Gyűjteményében.

²¹ Ld. a Kúria Kfv.II.37.667/2013/15. számú ítéletét a Bírósági Határozatok Gyűjteményében; 2012. október 18-i Édukovázó kontra Hochtief Construction ítélet, C-218/11, EU:C:2012:643

²² A Bírósági Határozatok Gyűjteményében az ügy érdemében hozott határozatokat szükséges közzétenni, emiatt az említett végzések nem elérhetők.

²³ 2019. július 29-i Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe kontra Fővárosi Törvényszék ítélet, C-620/17, EU:C:2019:630, 65. pont.

²⁴ Ld. a Székesfehérvári Törvényszék 4.P.20.236/2019/16. számú ítéletét a Bírósági Határozatok Gyűjteményében.

egyeztethető helyzet orvoslásának érdekében eltérjenek a határozatok jogerőre emelkedésére vonatkozó nemzeti szabályoktól. Így az uniós joggal nem ellentétes, ha jogerős bírósági határozattal szemben nem lehetséges a perújítás abban az esetben, ha a határozat összeegyeztethetetlennek bizonyul az uniós jognak az EUB által a határozat jogerőre emelkedését követően elfogadott értelmezésével.²⁵

A másodfokú ítélettel szemben a felperes terjesztett elő felülvizsgálati kérelmet, amelyben kérte a másodfokú ítélet hatályon kívül helyezését és az elsőfokú ítélet helyben hagyását. Kérelmének indokaként arra hivatkozott, hogy az egyenértékűség és tényleges érvényesülés elvének értelmében, ha jogerős ítéletre és alkotmányjogi panaszra alapozva lehetséges a perújítás, úgy engedélyezni kell az EUB ítéleteire alapozva is. A Kúria a másodfokú ítéletet hatályon kívül helyezte és a másodfokú bíróságot új eljárás lefolytatására és új határozat meghozatalára kötelezte. Indokolásában megállapította, hogy a perújításra okot adó határozatok körébe beleértendők az Európai Unió Bíróságának ítéletei. Ebből kifolyólag biztosítani kell a jogerős ítélet visszavonásának a lehetőségét annak érdekében, hogy a kialakult helyzet összeegyeztethetővé váljon az uniós joggal. Kiemelte, hogy a Pp. 221. § (1) bekezdése alapján a másodfokon eljáró bíróság indokolási kötelezettsége kiterjed a fellebbezés lényegét képező jogszabályértelmezéssel kapcsolatos álláspont kifejtésére. A másodfokú bíróság viszont nem vizsgálta a kártérítési igény megalapozottságát, hanem a perújítás megengedhetőségének kérdésében foglalt állást, amellyel kapcsolatban szembe helyezkedett az EUB döntésével. Ezen érvek alapján a Kúria megállapította, hogy a másodfokú ítélet jogsértő.²⁶

2.2. A benyújtott jogegységi panasz

A felülvizsgálati határozattal szemben végül az alperes bíróság nyújtott be jogegységi panaszt. A panaszban két olyan kúriai joggyakorlatra hivatkozott, amelyekről álláspontja szerint a végzés eltért. Mindkét joggyakorlattal kapcsolatban három-három közzétett kúriai határozatra hivatkozott. Az első, hogy a perújítás a tények megállapításával kapcsolatos jogsérelem orvoslását szolgálja, nem pedig jogalkalmazási hibák kiküszöbölését, így jogkérdés vonatkozásában nincs helye perújításnak.²⁷ A második, hogy a bírósággal szemben indított kártérítési per nem lehet eszköze az alapeljárásban hozott döntés felülvizsgálatának.²⁸ A felperes ezzel szemben az Alkotmánybíróság és az EUB joggyakorlatára hivatkozott. Kifejtette, hogy amennyiben a magyar jog lehetővé teszi a perújítást az Alkotmánybíróság határozata alapján, úgy szükséges engedélyezni az EUB ítéletére hivatkozás esetén is.²⁹ A Jogegységi Panasz Tanács az elsőként meghatározott joggyakorlattól való eltérést vizsgálata abból kifolyólag, hogy a hivatkozott határozatok közül ügyazonosságot állapított meg a Kfv.IV.37.425/2012/8. számú határozattal.³⁰ A többi határozathoz kapcsolódó részletes elemzést mellőzte arra hivatkozva, hogy a korábban közzétett határozattól való eltérést megállapította.³¹

²⁵ Ld. a Győri Ítéltábla Pf.IV.20.060/2020/13. számú ítéletét a Bírósági Határozatok Gyűjteményében.

²⁶ Ld. a Kúria Pfv.III.21.211/2020/6. számú végzését a Bírósági Határozatok Gyűjteményében.

²⁷ Hivatkozott kúriai határozatok: Pfv.V.20.357/2017/7., Kfv.IV.35.544/2015/4., Kfv.IV.37.425/2012/8.

²⁸ Hivatkozott kúriai határozatok: Pfv.II.21.528/2018/12., Pfv.II.21.893/2018/5., Pfv.II.20.921/2019/10.

²⁹ A Jogegységi Panasz Tanács Jpe.II.60.027/2021/8. számú határozata (a továbbiakban: Határozat) [15]–[18] bekezdés.

³⁰ Határozat [29] bekezdés.

³¹ Határozat [57] bekezdés.

3. A jogegységi panasz eljárásban eldöntendő elvi kérdés

Abból kifolyólag, hogy a Jogegységi Panasz Tanács az ügyszabadságot egy olyan határozattal kapcsolatban állapította meg, amelyre az alperes úgy hivatkozott, hogy a joggyakorlat alapján perújítás jogkérdés vonatkozásában nem lehetséges, a jogegységi panasz eljárás e jogkérdésre fókuszált. A Jogegységi Panasz Tanács az eljárás során behatóan megvizsgálta mind a perújítás, mind pedig az előzetes döntéshozatali eljárás jogintézményét.

3.1. Az előzetes döntéshozatal

Az előzetes döntéshozatali eljárás már a kezdetek óta jelen volt az európai integráció folyamatában. Az 1957-ben aláírt Római Szerződés is tartalmazta a lehetőséget előzetes döntéshozatal kezdeményezésére a Bíróság előtt (Wind, 2010, 1040). Az eljárás lényege, hogy amennyiben tagállami bíróság előtt kérdés merül fel az uniós jog értelmezésével kapcsolatban, úgy felfüggeszti az előtte zajló eljárást, és az Európai Unió Bíróságához fordul kérdésével vagy kérdéseivel (Rosas, 2016, 180). Az előzetes döntéshozatal két területre irányulhat: a Szerződések (elsődleges jogforrások) értelmezésére, valamint az uniós intézmények, hivatalok, szervek jogi aktusainak (másodlagos jogforrások) értelmezésére és érvényességének eldöntésére (Daka, 2020, 145–146).

Az eljárás kiemelten fontos szerepet tölt be az Unió jogának alakításában, mivel az Európai Unió Bírósága az uniós jog elsődleges értelmezője (Leczykiewicz, 2008, 777). Az eljárás eredményeként az EUB által kimondott jogértelmezés közvetlenül kötelező az eljárást kezdeményező tagállami bíróságra nézve, amely köteles ezen értelmezést figyelembe venni az adott ügy elbírálásában. Ezen felül pedig a kimondott jogértelmezés a későbbiekben erga omnes hatállyal kötelezően követendő a többi tagállami bíróság által (Mrčela, 2019, 23). Az elfogadott jogértelmezést a tagállami bíróságok később alkalmazzák az egyes konkrét eljárásokban (Krommendijk, 2017, 1362). Ezáltal az előzetes döntéshozatali eljárások során adott válaszok és kifejtett jogértelmezések biztosítják az uniós jog egységes értelmezését és alkalmazását a tagállamokban (Reyns, 2021, 21).

Az évek során az előzetes döntéshozatali eljárások során kimondott jogértelmezéseken keresztül az EUB kiemelt szerepet töltött be a közösségi jog fejlesztésében és formálásában (Kormanovics, 2020, 106). A jogfejlesztő szerepet jól illusztrálja, hogy olyan, az uniós jog fejlődésének szempontjából mérföldkönek tekinthető ítéleteket, mint például amelyek a Van Gend en Loos, vagy a Costa v ENEL ügyekben születtek, előzetes döntéshozatali eljárások eredményeként mondott ki a Bíróság (Butler, 2017, 103).

Az eljárás egészét tekintve kulcsfontosságú szerepet tölt be a tagállami bíróság által az uniós jog értelmezésével kapcsolatban feltett kérdés. Az előzetes döntéshozatali kérelemnek tartalmaznia kell a kérdés mellett az adott ügy összefoglalását, a kapcsolódó nemzeti jogszabályokat és esetjogot, az okokat, amelyek miatt az eljáró bíróság előzetes döntéshozatal kezdeményezése mellett döntött, valamint a kapcsolódó uniós jogot (Kavalné & Prapiestyte, 2017, 61–63). A tagállami bíróság által feltehető kérdések természetével kapcsolatban fontos kiemelni, hogy az Európai Unió Bírósága nem válaszol meg tisztán feltételes jellegű kérdéseket, amelyek nem kapcsolódnak konkrét tagállami bíróság előtt zajló eljáráshoz (Somssic, 2018, 107–108). A tagállami bíróság által feltett kérdéseket az EUB újrafogalmazza az eljárás részeként, így összevonhat több kérdést, hogy egy kérdésként válaszolja meg, megváltoztathatja a kérdések sorrendjét, illetve bizonyos esetekben magát a kérdést is érdemben megváltoztatja, hogy részletesebb választ tudjon adni (Šadl & Wallerman, 2019, 416–417).

A tagállami bíróság előtt zajló eljárásban a felek kérhetik előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezését, viszont az eljáró nemzeti bíróság a felek indítványához nincs kötve, végső soron mindig az adott bíróság dönti el, szükséges-e kezdeményezni előzetes döntéshozatalt (Milinis & Praneviciene, 2016, 133). Amennyiben olyan tagállami bíróság előtt merül fel az Európai Unió jogának értelmezésével kapcsolatos kérdés, amelynek ítéletével szemben nincs lehetőség jogorvoslatra, úgy a nemzeti bíróság köteles az Európai Unió Bíróságához fordulni az uniós jog értelmezésével kapcsolatos kérdésével (Krommendijk, 2019, 397–398). Az EUB Cilfit ítéletében felvázolt három kivételt e kötelezettség alól, amikor a jogorvoslattal tovább nem támadható ítéletet hozó tagállami bíróság nem köteles az EUB-hoz fordulni uniós jogértelmezési kérdésben: amennyiben az uniós jog értelmezésével kapcsolatban felmerült kérdésnek nincs relevanciája az adott ügyre nézve, nem befolyásolja a végkimenetelét; amennyiben a felmerült kérdést az EUB már korábbi ítéletében megválaszolta („acte éclairé”); valamint amennyiben az adott kérdés esetében az uniós jog helyes értelmezése annyira egyértelmű, hogy nem szükséges az EUB-hoz fordulni („acte claire”) (Cuyvers, 2017, 280–282).

3.2. A perújítás

A perújítást a rendkívüli jogorvoslatok csoportjába soroljuk, azon belül egy nem fellebbezési önálló jogorvoslat, amelyre csak a törvényben taxatív módon meghatározott okokra hivatkozva van lehetőség (Nagy, 2008, 489).

A perújítás lehetséges okai között elsőként említendő a novum, vagyis az alapperben el nem bírált tény vagy bizonyíték, valamint figyelembe nem vett jogerős határozat. A ténynek a jogerős ítélet keletkezését megelőzően már fenn kellett állnia, bizonyítékra önálló perújítási okként lehet hivatkozni, ha azt az alapperben a bíróság nem vette figyelembe, nem találta elégségesnek, továbbá a bizonyítékra alapozva a tényt helytelenül állapította meg. Figyelembe nem vett jogerős határozatra abban az esetben lehetséges hivatkozni, amennyiben a per eldöntése más bíróság vagy hatóság hatáskörébe tartozó előzetes kérdés megítélésétől függ, és az eljáró bíróság dönt a per felfüggesztéséről, viszont megtörténhet, hogy az előkérdésre adott válasz megérkezése előtt dönt a bíróság. A perújítás következő lehetséges oka a crimen, vagyis amennyiben a fél a döntés meghozatalában részt vett bíró, ellenfél, vagy más jogerős ítéletben megállapított bűncselekménye miatt lett törvény ellenére pervesztes. Ugyanazon ténybeli alapon ugyanazon felek vagy jogutódjaik ugyanazon jogának újbóli elbírálása kizárt, ezáltal a res iudicata is perújítási ok. Perújításra van lehetőség az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) eljárási jogsértést megállapító ítéletére alapozva, amennyiben a fél az EJEB részéről nem kapott elégtételt, vagy a sérelme kártalanítás által nem orvosolható. Az a fél, akinek a részére iratot a hirdetményi kézbesítés szabályainak megsértésével kézbesítettek, szintén kezdeményezhet perújítást. Végül az utolsó nevesített perújítási ok a sikeres alkotmányjogi panaszt követően az Alkotmánybíróság anyagi jogi jogszabályi rendelkezést megsemmisítő határozata, amikor a Kúria értesítése alapján helye van perújításnak (Herédi, 2018, 49–56).

Perújítás benyújtására jogosult a fél, az ügyész, a beavatkozó, valamint azon személy, akire nézve a jogerős ítélet tartalmaz rendelkezéseket (Molnár et al., 2017, 91). Perújításnak jogerős ítélettel, jogerős ítélet hatályú határozattal szemben van helye (Kiss, 2014, 817–818).

A perújítási kérelemnek szükséges tartalmaznia a megtámadott ítéletet, és az ítélet megváltoztatására irányuló kérelmet, a perújítást megalapozó tényeket és e tények bizonyítékait (Gombos, 2017, 661). A perújítási kérelem befogadhatóságának megállapításához a bíróság köteles megvizsgálni, hogy olyan határozattal szemben nyújtották-e be, amely támadható perújítással, fennáll-e valamely perújítási ok, és arra jogosult személy terjesztette-e elő. A perújítás meg-

engedhetőségével kapcsolatban további kritérium, hogy a felhozott ténynek alkalmasnak kell lennie a perújító félre nézve kedvezőbb határozat meghozatalának elérésére (Osztovits, 2013b, 61). Amennyiben a bíróság a perújítást alaptalannak találja, a megtámadott ítéletet hatályában fenntartja, ellenkező esetben részben vagy egészben hatályon kívül helyezi és új ítéletet hoz (Nagy, 2016, 789).

Szükséges kiemelni, hogy egységes a bírói gyakorlat, miszerint jogkérdésben nincs helye perújításnak (Pribula, 2021, 406). A polgári perrendtartás 1975-ös magyarázatában is kiemelték, hogy a perújítás elsősorban a ténymegállapítás sérelmeinek orvoslását szolgálja, és amennyiben a félnek csupán jogalkalmazással kapcsolatos sérelme van, azt perújítással nem orvosolhatja (Novák, 1975, 1187). Megjegyzendő, hogy a jogszabálysértéssel okozott sérelem orvoslását szolgáló rendkívüli jogorvoslat szerepét a magyar jogban a felülvizsgálat intézménye töltötte és tölti be (Kengyel, 1995, 254–255).

Külön figyelmet érdemel, hogy az új polgári perrendtartás kodifikációjához készült szakértői javaslatban az Európai Unió Bíróságának ítéletei mint külön perújítási ok szerepeltek (Abért et al., 2016, 562–563). A tény, miszerint a jogalkotó végül az EUB ítéleteit nem jelölte meg a perújítás lehetséges okai között, egyértelműen azt mutatja, hogy nem volt célja kiterjeszteni a perújítás kezdeményezésének lehetőségét ezen ítéletek körére.

3.3. A Jogegységi Panasz Tanács vizsgálata és döntése

Az eljárás során a Jogegységi Panasz Tanács azon kérdést vizsgálta, hogy az uniós jog értelmezése alapján indokolható-e a perújítás megengedése az EUB ítéletére való hivatkozással. Az előzetes döntéshozatali eljárás és a perújítás bemutatását összegezve megállapítható, hogy előbbi alapvetően a jogértelmezésben felmerülő kérdések tisztázását szolgálja, míg utóbbi alapvetően ténybeli kérdésekre fókuszál. Így a Jogegységi Panasz Tanácsnak azt kellett mérlegelnie, hogy a perújítás okai kiterjeszthetők-e egy olyan eljárás eredményeként kimondott határozatra, amely első sorban jogértelmezési és nem ténybeli kérdésekre fókuszál. A perújítás természetével kapcsolatban kiemelte, hogy alapesetben kimondottan ténykérdések tekintetében áll fenn a lehetősége. Így bírósági határozat csak akkor szolgálhat alapjául, ha az alapperhez szorosan kapcsolódó megállapítást tartalmaz, amely eredményezhette volna a tényállás megváltoztatását. Kitért az Alkotmánybíróság azon megállapítására, miszerint, ha a jogerős határozatok vitathatóságát túlságosan kitágítanák, az veszélybe sodorná a jogbiztonságot, így a perújítás esetében analógia alkalmazása alkotmányossági aggályokat vetne fel (az Alkotmánybíróság e megállapítására már hivatkozott egyszer az alperes bíróság a felülvizsgálati eljárás során).³²

Az előzetes döntéshozatali eljárás funkcióját úgy határozta meg a Jogegységi Panasz Tanács, hogy célja az uniós jog egységes értelmezésének és alkalmazásának biztosítása. Külön felhívta a figyelmet, hogy az EUB az eljárás során nem folytat le külön bizonyítást, tisztán a tagállami bíróság által ismertetett tényállásra támaszkodik. Ezek alapján következtetésként levonta, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás során az EUB csak jogkérdésben, és nem ténybeli kérdésben foglal állást.³³

A jogegységi panasz eljárásban hivatkozott kúriai határozat, amelytől az eltérést megállapították, kimondta, hogy perújítás kizárólag a tények megállapításával kapcsolatos jogsérelmek orvoslására vehető igénybe. Így az előzetes döntéshozattal és a perújítással kapcsolatban ki-

³² Határozat [31]–[38] bekezdés.

³³ Határozat [40]–[44] bekezdés.

fejtettekre alapozva a Jogegységi Panasz Tanács a bíróságokra nézve kötelező elvi tartalomként kimondta, hogy előzetes döntéshozatali eljárásban hozott határozatra hivatkozással perújításnak nincs helye.³⁴ Ezzel együtt rámutatott arra is, hogy a téves jogalkalmazásból eredő sérelmek orvoslását a felülvizsgálati eljárás szolgálja. Így az uniós jog téves értelmezésén alapuló jogszabálysértés esetén is a felülvizsgálat által támadható meg a jogsértő határozat.³⁵ Fontos kiemelni, hogy a döntés nem zárja ki az Európai Unió Bíróságának ítéletére alapozott jogorvoslat lehetőségét, csak és kizárólag azt mondja ki, hogy kifejezetten perújítás nem indulhat előzetes döntéshozatali eljárásban hozott határozat alapján. Ezzel egyértelműen eldőlt az a jogértelmezési kérdés, hogy az EUB határozata minősíthető-e perújítási okként. A bíróságokra kötelező jogértelmezés kimondásán túl a Jogegységi Panasz Tanács a támadott határozatot hatályon kívül helyezte és a Kúria felülvizsgálati tanácsát új eljárásra és új határozat hozatalára utasította. A megismételt eljárásban a Kúria felülvizsgálati tanácsa megállapította, hogy az alperes az alapeljárásban nem követett jogsértést azáltal, hogy nem engedélyezte a perújítást az EUB határozatára alapozva. A felülvizsgálati tanács külön kiemelte, hogy az uniós jog értelmezésével kapcsolatos kérdések a felülvizsgálati eljárás tárgykörébe tartoznak, és nem volt akadálya, hogy a felperes felülvizsgálati kérelmet terjesszen elő. A kifejtett indokok alapján a felülvizsgálati tanács a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta.³⁶ A döntés alapján megállapítható, hogy a jogegységi panasz képes volt perorvoslati funkciót betölteni, mivel a megismételt eljárásban az egységes ítélkezési gyakorlatnak megfelelő döntés született, és orvoslásra került az alperes érdeksérelme.

4. A döntés értékelése és következtetések

A Jogegységi Panasz Tanács döntésének értékeléséhez érdemes visszatekinteni az előzetes döntéshozatali eljáráshoz és perújításhoz kapcsolódó elméleti áttekintéshez. Előbbivel kapcsolatban kitűnik a Jogegységi Panasz Tanács által is kiemelt jogértelmező szerep, amely által az Európai Unió Bírósága jelentős szerepet töltött be a közösségi jog fejlesztésében. Fontos elem, hogy a tagállami bíróságnak az eljárás kezdeményezésekor a feltett kérdés mellett meg kell küldenie az adott ügy összefoglalását. Ez rámutat, hogy az EUB nem végez külön bizonyítási, tényfeltárási tevékenységet, hanem végig az uniós jog értelmezésére fókuszál.

A perújítás esetében ezzel szemben elsődleges okként van nevesítve a novum, az alapperben el nem bírált tény. A crimen, a res iudicata és az EJEB ítéletére való hivatkozás esetében is ténybeli kérdés, hogy bírói ítélet megállapította-e a bűncselekmény elkövetését, adott felek jogkérdését már elbírálták-e, sor került-e alapjog megsértésére. Így megállapítható, hogy a perújítás mint rendkívüli jogorvoslat első sorban a ténykérdésekre fókuszál, nem pedig a hibás jogértelmezés kijavítására. A sikeres alkotmányjogi panaszra alapított perújítás esetén merülhetne fel egyedül párhuzam az előzetes döntéshozatallal, viszont a jogalkotói akaratból tisztán tükröződik, hogy e lehetőséget csak a nemzeti alkotmányossági felülvizsgálati eljárás részeként kívánta lehetővé tenni. A kifejtett szempontok alapján megállapítható, hogy a Jogegységi Panasz Tanács megalapozott döntést hozott, amikor a bíróságokra kötelező jogértelmezésként kimondta, hogy az Európai Unió Bíróságának határozatára alapozva nem lehetséges a perújítás kezdeményezése.

³⁴ Határozat [55] bekezdés.

³⁵ Határozat [49]–[51] bekezdés.

³⁶ Ld. a Kúria Pfv.VI.20.636/2022/18. számú ítéletét a Bírósági Határozatok Gyűjteményében.

4.1. Módszerek a Kúria joggyakorlatára való hivatkozásra

A jogegységi panasz eljárás természetével kapcsolatban külön figyelmet érdemel, hogy a panaszt benyújtó félnek hogyan érdemes hivatkoznia a Kúria joggyakorlatát képező határozatra, amelytől úgy véli, indokolatlanul tértek el ügyében. Ennek értékeléséhez felidézünk jelen ügyben hogyan hivatkozott az alperes bíróság a Kúria közzétett határozataira, valamint a formálódó joggyakorlat áttekintése érdekében röviden figyelmet szentelünk a többi olyan jogegységi panasz eljárásnak, amelyek esetében a Jogegységi Panasz Tanács megállapított eltérést.

Az általunk vizsgált ügyben az alperes két joggyakorlatot jelölt meg: a perújítás a tények megállapításával kapcsolatos jogsérelem orvoslását szolgálja, ezért jogkérdés vonatkozásában nem lehetséges, és a bírósággal szemben indított kártérítési per nem lehet eszköze az alapeljárásban hozott döntés felülvizsgálatának. Mindkét joggyakorlathoz három-három kúriai határozatot jelölt meg. A Jogegységi Panasz Tanács végül csak az első kérdést vizsgálta behatóbban, mivel az azzal kapcsolatban megjelölt, közzétett határozatok között volt időben az első hivatkozott határozat, amellyel kapcsolatban megállapították az ügyazonosságot és eltérést.³⁷

A Jpe.I.60.003/2022/9. számú jogegységi panasz ügyben szintén az alperes terjesztett elő jogegységi panaszt. Panaszában elsősorban a BH 2021.5.142. számon megjelent, és Kpkf. VI.39.206/2021/2. számon közzétett határozattól való eltérésre hivatkozott, viszont megjelölt további 16 kúriai határozatot is. E határozatok esetében viszont az eltéréssel kapcsolatos álláspontját nem indokolta meg, így a Jogegységi panasz Tanács kizárólag a Kpkf.VI.39.206/2021/2. számú végzéstől való eltérést vizsgálta.³⁸

A Jpe.I.60.009/2022/10. számú jogegységi panasz ügy esetében a felperes három olyan joggyakorlatot jelölt meg, amelyekről a felülvizsgálati ítéletében eltért. Ezek közül az első esetében joggyakorlathoz kapcsolódó két kúriai határozatra már a felülvizsgálati eljárásban is hivatkozott, a Jogegységi Panasz Tanács pedig megállapította az ügyazonosságot és az indokolatlan eltérést mindkét határozat esetében. A további két joggyakorlat esetében az egyiknél hivatkozott öt kúriai határozatra, a másik esetében pedig két BH-ként is közzétett határozatra. A Jogegységi Panasz Tanács csak az utóbbi hivatkozott joggyakorlat esetében állapított meg ügyazonosságot és indokolatlan eltérést. A harmadik hivatkozott joggyakorlat esetében a Jogegységi Panasz Tanács azt állapította meg, hogy a felperes helytelenül hivatkozott a kialakított gyakorlattól való eltérésre.³⁹

Végül a Jpe.I.60.015/2021/15. számú jogegységi panasz ügy esetében az előbbi két ügytől eltérő módon az eltérést indokoltnak találta a Jogegységi Panasz Tanács, így a támadott határozatot hatályában fenntartotta. Az ügyben a felperes két kúriai határozatra hivatkozott, amelyekről úgy vélte, eltértek ügyében. Az első határozat esetében nem került sor érdemi vizsgálatra, mivel a jogegységi panasszal támadott határozat és a hivatkozott határozat nem tért el egymástól jogkérdésben. A másik hivatkozott határozat esetében megállapítható volt az eltérés, viszont az eltérést indokoltnak találta a Jogegységi Panasz Tanács, így a határozatot hatályában fenntartotta, és kimondta, hogy a benne foglaltakkal ellentétes jogértelmezés nem hivatkozható a továbbiakban.⁴⁰ A bemutatott ügyek közül csak egy esetben hivatkozott a jogegységi panaszt benyújtó fél nagyobb számú határozatra (Jpe.I.60.003/2022/9.), amely esetben a Jog-

³⁷ Határozat [57] bekezdés.

³⁸ A Jogegységi Panasz Tanács Jpe.I.60.003/2022/9. számú határozata [8]–[18] bekezdés.

³⁹ A Jogegységi Panasz Tanács Jpe.I.60.009/2022/10. számú határozata [23]–[31], [50]–[58], [61]–[66] bekezdés.

⁴⁰ A Jogegységi Panasz Tanács Jpe.I.60.015/2021/15. számú határozata [7]–[8], [30]–[31] bekezdés.

egységi Panasz Tanács kifogásolta, hogy csak egy határozat esetében fejtett ki érdemi érvelést az ügyazonosság és eltérés megállapításához. A többi jogegységi panasz esetében csak kisebb számú kúriai határozatra hivatkozott a fél, amelyek esetében viszont érdemben kifejtette az ügyazonosság és eltérés okait, ez pedig az esetek nagyobb részében végül az indokolatlan eltérés megállapítását eredményezte. Amit szükséges kiemelni, hogy a Jogegységi Panasz Tanács nem reflektált a hivatkozott határozatok számára, az egyes hivatkozott határozatok esetében az ügyazonosság fennállásának és az eltérés meglétének bizonyítása kapott hangsúlyt. A jogegységi panasz eljárására vonatkozó szabályozás is feltételként azt szabja, hogy a támadott határozat jogkérdésben eltérjen a Kúria közzétett határozatától. Így elméletben akár egyetlen egy közzétett kúriai határozattól való eltérésre történő hivatkozással is be lehetne nyújtani jogegységi panaszt. Viszont mivel fennáll az esélye, hogy a Jogegységi Panasz Tanács végül nem állapítja meg az ügyazonosságot vagy a jogkérdésben való eltérést a hivatkozott kúriai határozattal kapcsolatban, így érdemes több határozatra is hivatkozni a jogegységi panaszt benyújtó félnek. Mindegyik hivatkozott kúriai határozat esetében pedig szükséges érdemi indokolással alátámasztania a félnek az ügyazonosság és a jogkérdésben való eltérés meglétét.

A leírtak alapján következtetésként levonhatjuk, hogy a jogegységi panasz benyújtásakor a benyújtó félnek nem szükséges nagyszámú különféle joggyakorlatot megjelölnie, amelyekről úgy véli, hogy eltérnek a támadott határozatban. Ugyanúgy a konkrét joggyakorlathoz kapcsolódóan sem érdemes aránytalanul nagyszámú kúriai határozatra hivatkozni. Sokkal inkább arra szükséges külön figyelmet szentelni, hogy a hivatkozott kisebb számú határozat esetében jól kidolgozott és megalapozott érvelést nyújtson be, amely alátámasztja mind az ügyazonosságot, mind pedig a jogkérdésben való indokolatlan eltérés meglétét.

4.2. A korlátozott precedensrendszert övező kérdések a bemutatott jogegységi panasz ügy fényében

A korlátozott precedensrendszer természetével kapcsolatban fontos kérdés, hogy a bevezetett precedenshatás által mennyiben nyertek kötőerőt a Kúria közzétett határozatai. A precedensrendszer egyedi határozatok kötőerejét hangsúlyozó természetét emelte ki Dr. Tahin Szabolcs (Tahin, 2020, 270–272), a Kúria közzétett döntései érvényének kimondását látta a rendszerben Osztovits András (Osztovits, 2020, 74). Ezzel szemben Dr. Boronkay Miklós az eltérés lehetősége alapján a kötőerő hiányát állapította meg (Boronkay, 2022, 4–5). A bemutatott jogegységi panasz ügy és a jogegységi panasz eljárás természete alapján azt lehet mondani, hogy a korlátozott precedensrendszerben társul egyfajta kötőerő a Kúria közzétett határozataihoz, ez viszont nem egy mindenek felett álló kötelezettség a határozatok követésére. Az eljáró bíróságnak megvan a lehetősége az eltérésre, ez viszont csak indokolt esetben történhet meg. Így az olyan ügyekben, mint amely a bemutatott jogegységi panasz eljárás volt, amely esetben nem volt indokolt az eltérés, a Kúria Jogegységi Panasz Tanácsa a támadott határozatot hatályon kívül helyezi és a Kúria felülvizsgálati tanácsát új eljárás lefolytatására kötelezi. Megállapítható, hogy a korlátozott precedensrendszerben a bíróságok nem dönthetnek teljesen szabadon arról, mely kúriai határozatokat kívánják követni, és melyeket nem, hanem arra van lehetőségük, hogy amennyiben az adott ügy körülményei indokoltá teszik, úgy kivételes esetben eltérjenek a Kúria adott határozatában foglaltaktól. Így helyes az a megállapítás, hogy a reform egy alapvető változást hozott el a hazai bíróságok gyakorlatában a korábbi rendszerhez képest, amelyben nem volt szükséges ilyen szigorúan vizsgálni mely esetben állnak fenn olyan okok, amelyek indokoltá teszik az eltérést.

A bemutatott jogegységi panasz ügy jól illusztrálja azon, a szakirodalomban is többször hivatkozott, a Jogegységi Panasz Tanács által kidolgozott álláspontot (Jpe.I.60.011/2021/3. számú határozat [20] bekezdés), hogy a jogegységi panasz nem „szuper-felülvizsgálat” funkcióját tölti be, nem célja a megelőző eljárás megismétlése (Dzsula, 2022, 320; Detvay, 2022, 5; Kis, 2022, 9). A bemutatott ügy esetében a tényállás ismertetésekor több különféle jogkérdés is felmerült, így például a bíróság kártérítési felelősségének fennállása az uniós jog helytelen értelmezése alapján, vagy az alkalmazott pénzügyi-gazdasági alkalmassági feltétel diszkriminatív természete. Ezzel szemben maga a jogegységi panasz eljárás kifejezetten csak azon jogkérdésre fókuszált, hogy kezdeményezhető-e perújítás az előzetes döntéshozatali eljárásban hozott határozatra alapozva.

A jogegységi panasz eljárás működéséről megállapítható, hogy mindig csak az adott ügy valamely konkrét, lehatárolt jogkérdésére fókuszál. Azt, hogy ez mely jogkérdés, az határozza meg, hogy a hivatkozott kúriai határozatok mely jogértelmezéséről tér el a támadott határozat. Amennyiben több hivatkozott joggyakorlat esetében is sor kerül érdemi vizsgálatra, úgy az alapper több jogkérdésével is foglalkozhat a jogegységi panasz eljárás, viszont ekkor sem beszélhetünk a megelőző eljárás megismétléséről.

4.3. A joggyakorlat egységesítése konkrét elvi tartalom kimondása útján

Végül még külön figyelmet érdemel a jogegységi panasz eljárás joggyakorlat-egységesítő szerepe. Az eljárás eredményeként a Jogegységi Panasz Tanács kimondja a bíróságokra kötelező jogértelmezést, amely ezt követően a jogegységi határozathoz hasonlóan kötelezően követendő. Így egy-egy jogegységi panasz ügy által tisztázódnak a jogértelmezésben felmerülő bizonytalanságok, és egységesebbé válik a joggyakorlat. A rendszer hatékony működéséhez fontos, hogy amennyiben valamilyen jogértelmezési kérdés fennáll, úgy induljon jogegységi panasz eljárás az ügyben.

A jogegységi panasz természetével kapcsolatban fontos kérdés, hogy mennyiben nyújt többet a már meglévő rendkívüli jogorvoslati eljárásokhoz képest. A jogegységi panasz eljárás értéke első sorban a specializált természetében rejlik, hogy kifejezetten a szétartó joggyakorlatból eredő ellentmondások orvoslását szolgálja. Összevetve a másik két rendkívüli jogorvoslati eljárással, a perújítással és a felülvizsgálattal, kirajzolódik, hogy e két eljárás közvetlenül nem a jogegység megszilárdítását szolgálja. A perújítás bemutatásából kirajzolódott, hogy célja az alapeljárás ténykérdéseivel kapcsolatos jogsértés orvoslása. Így egy perújítási eljárásban nem kerül elő hangsúlyosan az egységes joggyakorlat kérdése, mivel nem jogértelmezési kérdésekre fókuszál az eljárás. A felülvizsgálati eljárás már kapcsolódhat a jogegység biztosításához, viszont elsősorban az ügy érdemére kiható jogszabálysértés orvoslása a célja. Amit ki kell emelni, hogy a korlátozott precedensrendszer bevezetését megelőzően felülvizsgálatot kérni csak az ügy érdemére kiható jogszabálysértésre történő hivatkozással lehetett, és csak a reformot követően egészült ki a polgári perrendtartás a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való eltérésre történő hivatkozással. Ezt megelőzően a felülvizsgálathoz csak úgy kapcsolódott a jogegység gondolata, hogy a felülvizsgálat kivételes engedélyezésének egy lehetséges oka volt a joggyakorlat egységének vagy továbbfejlesztésének biztosítása. Így csak egy speciális szűkebb esete volt a felülvizsgálatnak az, ha a jogegység elősegítésének érdekében indult az eljárás. A felülvizsgálat tárgykörét amiatt terjesztette ki a jogalkotó a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben eltérő határozatokra, mivel így egyfajta előszűrőként tud funkcionálni a jogegységi panasz eljáráshoz, amelyet csak a Kúria felülvizsgálattal tovább nem támadható döntésével szemben lehet kezdeményezni.

A két másik rendkívüli jogorvoslattal összevetve kirajzolódik, hogy a jogegységi panasz eljárás a fókuszált természetéből kifolyólag lehet egy hatékonyabb eszköze a jogegység biztosításának. Azok az esetek, amikor eltérnek a Kúria közzétett határozatától, rámutatnak azon területekre, ahol túlságosan széttartó a joggyakorlat, és egymásnak ellentmondó határozatok szülehetnek. Azáltal, hogy egy külön eljárás kifejezetten ezen ügyekre fókuszál, az egyes indokolatlan eltéréseket megállapító határozatokban kimondott kötelező jogértelmezések útján lépésről-lépésre lehet megszilárdítani a jogegységet.

A joggyakorlat adott jogkérdéssel kapcsolatos egységesítésének fontosságát jól illusztrálja jelen ügyben a Székesfehérvári Törvényszék elsőfokon és a Győri Ítéltábla másodfokon kimondott ítélete közötti ellentmondás. Arra a kérdésre, hogy az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali eljárás eredményeként kimondott ítélete megalapozhat-e perújítást, a Törvényszék igenlő választ adott, míg az Ítéltábla ellentétes álláspontot foglalt el. A jogegységi panasz határozat által a joggyakorlatban fellelhető ezen ellentmondás nyert végleges tisztázást. Amennyiben a jövőben más ítélkező fórumok között merül fel kérdésként, hogy az EUB határozata alapján engedélyezhető-e perújítás, úgy a Jogegységi Panasz Tanács határozata egyértelműen kimondja, hogy nem engedélyezhető, amely jogértelmezéstől nem térhetnek el az alsóbb szintű bíróságok. Azáltal, hogy a jogegységi panasz eljárásokban egy-egy ehhez hasonló jogértelmezési kérdés egyértelmű választ nyer, megerősödhet a jogegység, amely segíti a jogbiztonság megszilárdulását.

Fontos kiemelni, hogy így a jogegység nem absztrakt, elméleti állásfoglalásokon keresztül szilárdul meg, hanem mindig valamely konkrét ügyben felmerült jogkérdéssel kapcsolatban. Így megfigyelhető egyfajta elmozdulás a klasszikus precedensrendszer működésének irányába, amelynek esetében az egyes konkrét ügyekben kimondott jogértelmezések adják a jogegység magját. A rendszer eddigi működésével kapcsolatban viszont kritikát alapozhat meg, hogy csak roppantul kisszámú olyan jogegységi panasz határozat érhető el, amelyekben a Jogegységi Panasz Tanács kimondott a bíróságokra kötelező jogértelmezést. Mivel a teljes rendszer működésének lényegét pont az adná, hogy az egyes konkrét ügyeken keresztül szilárdul meg a jogegység, szerencsésebb volna, ha nagyobb számú érdemi megállapítást tartalmazó határozat állna rendelkezésünkre. A viszonylag kisebb számú eredményes, eltérést megállapító jogegységi panasz eljárás hátterében az is állhat, hogy nincsen nagy számú elvi kérdés, amelyekben eltérnek az egyes bírói fórumok egymástól, így tulajdonképpen megvalósul a jogegység. A kérdéskör vizsgálatára hosszabb idő elteltével érdemes visszatérni és áttekinteni nagyobb időtávban a Jogegységi Panasz Tanács gyakorlatát, hogy lássuk hogyan képes hozzájárulni a jogintézmény a jogegység megszilárdításához.

Hivatkozások

- Abért J., Bernáth Zs., Czukorné F. J., Éless T., Harter M., Helfrich D., Osztoivits A., Pomeisl A., Pribula L., Simonné G. K., Tamáné N. E., Török J., & Varga I. (2016). XII. Fejezet: Perújítás. In Varga I., & Éless T. (Eds.), *Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára* (pp. 560–571). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó.
- Balássy Á. M. (2020). A legfelsőbb bírói fórum jogegységesítési kötelezettsége. *Magyar Jog*, 67(11), 656–662.
- Békési S., & Halmos T. (2022). A korlátozott precedensrendszer intézményének rövid áttekintése az ügyvéd szemszögéből. *Polgári Jog*, 7(9–10). <https://doi.org/10.55413/193.A2200502.POJ>

- Boronkay M. (2022). A „korlátozott precedensrendszer” ügyvédi szemmel. *Polgári jog*, 7(11–12). <https://doi.org/10.55413/193.A2200601.POJ>
- Butler, G. (2017). Standing the Test of Time: Reference for Preliminary Ruling. *Irish Journal of European Law*, 20(1), 103–116.
- Cuyvers, A. (2017). Preliminary References under EU Law. In E. Ugirashebuja, J. E. Ruhangisa, T. Ottervanger, & A. Cuyvers (Eds.), *East African Community Law: Institutional, Substantive and Comparative EU Aspects* (pp. 275–284). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004322073_017
- Daka, M. (2020). The Relationship between the Preliminary Ruling and Fair Trial ECHR Prospective. *Regional Law Review*, 2020, 141–156. https://doi.org/10.18485/iup_rlr.2020.ch11
- Detvay L. (2022). A jogegységi panasz eljárás szabályozásának eddigi tanulsága. *Polgári jog*, 7(5–6).
- Dzsula M. (2022). A korlátozott precedensrendszer és a polgári perrendtartás szabályainak kapcsolódása. In Bodzási B. (Ed.), *Jogászegyleti értekezések 2022* (pp. 288–330). Magyar Jogász Egylet.
- Ficsor K., & Patyi A. (2022). A jogegységi panasz eljárás mint a jogegység biztosításának eszköze a Kúria gyakorlatában. *Kúriai döntések: bírósági határozatok*, 70(8), 1311–1320.
- Gombos K. (2017). XXVIII. fejezet: Perújítás. In Wopera Zs. (Ed.), *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez* (pp. 651–692). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- Herédi E. (2018). III. Fejezet: Perújítás. In Nagy A., & Wopera Zs. (Eds.), *Polgári eljárásjog II* (pp. 49–61) Wolters Kluwer.
- Kavalné, S., & Prapiestyté, D. (2017). Do’s and don’ts. Referring requests for a preliminary ruling to the Court of Justice on the basis of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 10(1), 58–73.
- Kengyel M. (1995). *A polgári peres eljárás kézikönyve (Általános szabályok, első fokú eljárás, perorvoslatok)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kis R. (2022). A jogegységi panasz eljárás mint ultima ratio. *Polgári jog*, 7(7–8).
- Kiss D. (2014). *A polgári per titkai*. Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás általános részéből. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó.
- Kormanovics A. (2020). 2. Az Európai Unió intézményrendszere. In Kengyel Á. (Ed.), *Európai uniós politikák* (pp. 75–117). Akadémiai Kiadó.
- Krommendijk, J. (2017). Wide Open and Unguarded Stand our Gates: The CJEU and References for a Preliminary Ruling in Purely Internal Situations. *German Law Journal*, 18(6), 1359–1394. <https://doi.org/10.1017/s2071832200022379>
- Krommendijk, J. (2019). The highest Dutch courts and the preliminary ruling procedure: Critically obedient interlocutors of the Court of Justice. *European Law Journal*, 25(4), 394–415. <https://doi.org/10.1111/eulj.12322>
- Leczykiewicz, D. (2008). Why Do the European Court of Justice Judges Need Legal Concepts? *European Law Journal*, 14(6), 773–786. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0386.2008.00438.x>
- Milinis, A., & Pranevičienė, K. (2016). Conditions and Circumstances which Lead to Application to the Court of Justice of the European Union and Adoption of a Preliminary Ruling. *Baltic Journal of Law & Politics*, 9(2), 130–149. <https://doi.org/10.1515/bjlp-2016-0015>
- Molnár J., Nyilas A., Pribula L., & Zákány J. (2017). *Polgári eljárásjogi ismeretek igazságügyi igazgatás szakos hallgatók számára*. Debreceni Egyetemi Kiadó.

- Mrcela, M. (2019). The Request for Preliminary Ruling and Practice in the Republic of Croatia. *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, 3, 18–38. doi: <https://doi.org/10.25234/ecllc/8990>
- Nagy A. (2008). 6. Perújítás. In Cserba L., Gyekiczky T., Kormos E., Nagy A., Nagy A., & Wopera Zs. (Eds.), *Polgári perjog általános rész* (pp. 489–507). Complex Kiadó.
- Nagy A. (2016). XIII. fejezet: A perújítás. In Wopera Zs. (Ed.), *Kommentár a polgári perrendtartáshoz 2. kötet* (pp. 770–790). Wolters Kluwer.
- Novák I. (1975). XIII. fejezet: Perújítás. In Szilberek J., & Névai L. (Eds.), *A polgári perrendtartás magyarázata – Második kötet* (pp. 1187–1146). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Osztovits A. (2013a). A perorvoslatról általában. In Wopera Zs. (Ed.), *Polgári eljárásjog II. Perorvoslatok, különleges eljárások és egyes nemperes eljárások* (pp. 23–25). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó.
- Osztovits A. (2013b). A perújítás. In Wopera Zs. (Ed.), *Polgári eljárásjog II. Perorvoslatok, különleges eljárások és egyes nemperes eljárások* (pp. 56–63). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó.
- Osztovits A. (2020). Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? *Magyar Jog*, 67(2), 72–80.
- Patyi A. (2021). A jogegységi panasz bevezetésének és továbbfejlesztésének néhány kérdése. In Pongrácz A. (Ed.), *Ünnepi tanulmányok a 65 éves Cs. Kiss Lajos tiszteletére – Ut vocatio scientia* (pp. 303–322). Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Patyi A. (2022). A jogegységipanasz-eljárások gyakorlatának néhány alapkérdése. In Koltay A., & Gellér B. (Ed.), *Jó kormányzás és büntetőjog – Ünnepi tanulmányok Kis Norbert egyetemi tanár 50. születésnapjára* (pp. 511–525). Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Pribula L. (2021). 58. A perújítás szabályai. In Udvary S. (Ed.), *Polgár eljárásjog 4. átdolgozott kiadás.* (pp. 405–411). Patrocinium.
- Reyns, C. (2021). Saving Judicial Independence: A Threat to the Preliminary Ruling Mechanism?. *European Constitutional Law Review*, 17(1), 26–52. doi: <https://doi.org/10.1017/s1574019621000079>
- Rosas, A. (2016). The Preliminary Rulings Procedure. In D. Patterson, & A. Södersten (Eds.), *A Companion to European Union Law and International Law* (pp.179–192). <https://doi.org/10.1002/9781119037712.ch13>
- Šadl, U., & Wallerman, A. (2019). ‘The referring court asks, in essence’: Is reformulation of preliminary questions by the Court of Justice a decision writing fixture or a decision-making approach?. *European Law Journal*, 25(4), 416–433. <https://doi.org/10.1111/eulj.12335>
- Somssic R. (2018). The Preliminary Ruling Procedure in a Nearly Six Decades Perspective. *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, 6(1), 99–118. <https://doi.org/10.5553/hyiel/266627012018006001006>
- Szabó P. (2022). „A törvény szövedéke” - Adalékok a korlátozott precedensrendszer előkérdéseire, *Magyar Jog*. 69(1), 47–52.
- Tahin Sz. (2020). Korlátozott precedensrendszer – alulnézetből. *Magyar Jog*, 67(5), 266–275.
- Varga Zs. (2021). A precedensrendszer és az EU-jog. *Európai jog*, 21(5), 48–55.
- Varga Zs. A. (2020). Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. *Magyar Jog*, 67 (2), 81–87.
- Veress E. (2021). Megjegyzések a „korlátozott precedensszerről”: adalékok egy aktuális vita hátteréhez. In Kruzslicz P., Sulyok M., & Szalai A. (Eds.), *Liber Amicorum László Trócsányi – Tanulmánykötet Trócsányi László 65. születésnapja alkalmából* (pp. 261–275). Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézet.

- Virág Cs., & Völcsy B. (2020). A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata. *Magyar Jog*, 67(3), 125–135.
- Wellmann Gy. (2020). Kritikai észrevételek a jogegység biztosításának új rendszerével kapcsolatban. *Magyar Jog*, 67(11), 648–655.
- Wind, M. (2010). The Nordics, the EU and the Reluctance Towards Supranational Judicial Review. *Journal of Common Market Studies*, 48(4), 1039–1063. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02085.x>
- Wopera Zs. (2018). I. Fejezet: Perorvoslatok. In Nagy A., & Wopera Zs. (Eds.), *Polgári eljárás-jog II* (pp. 23–27) Wolters Kluwer.